

Carl Gustaf Olofsson. Manus till ett seminarie i Stockholm den 27 mars 2013 på ABF Sveavägen. Arrangörer var Humanisterna Stockholm i samarbete med ABF. Ca 37 500 tecken. Ca 51 minuter.

”Sekulär andlighet – finns den?”

Jag vill börja med att säga stort tack för inbjudan. Jag hoppas att det ska bli en stimulerande kväll för såväl er som för mig. Kvällens rubrik ”Sekulär andlighet – finns den?” knyter an till funderingar som följt mig sedan jag i tonåren bröt upp från den frikyrkovärld jag är uppvuxen i. Jag kommer från en föreställningsvärld där andlighet, djup, engagemang, att ta livet och dess utmaningar på allvar var knutet till tro på gud och vad vi traditionellt lägger i ordet religiositet. Redan strax efter fyllda tjugo hade det blivit kristallklart att detta var väldigt fel!

Trots ett livslångt engagemang kring detta med livsåskådning och frågorna vad det innebär att vara människa från ett uttalat sekulärt perspektiv har jag aldrig blivit riktigt vän med ordet ”andlig”

En viktig del av mina och många andras svårigheter med ordet ”andlig” beror på, för att uttrycka det lite rått, att det är så nedkletat med föreställningar om andemakter, medier, seanser, gud, en fristående transcendent verklighet, ofta en sorts sentimentaliserad fromhet. Med min frikyrkliga bakgrund tänker jag gärna på andliga sånger och karismatiska rörelsers lovsånger, hallelujarop och tungomålstalande.

Tänk om detta vi till mans uppfattar som innebörden i ordet ”andlighet” och ”andliga erfarenheter” är en trivialisering av ett viktigt ord som vi kanske behöver. Kan det till och med vara så att den dominerande teistisk-metafysiska användningen av ordet andlig bidrar till att osynliggöra viktiga aspekter av den komplicerade verklighet vi lever i?

Utan att vara helt säker har jag fått bilden av att inom det engelska språkområdet har den sekulära kulturen räddat ordet ”spirituality” som en benämning för ett område av universella allmänmänskliga erfarenheter som kan tolkas såväl sekulärt-ateistiskt som traditionellt religiöst.

I kväll ska jag göra ett hederligt försök att ta ordentlig strid om det svenska ordet ”andlig”. Det gäller även mot den del av mig själv som är tveksam till

ordets användbarhet. Med tanke på hur såväl det traditionellt religiösa som det sekulära landskapet ser ut är förstås oddsen dåliga. Men med en Monthly Pytonsk glimt i ögat hoppas jag ändå att jag ska klara det med hedern i behåll.

Genom att sätta ordet ”sekulär” framför ”andlighet” så förskjuter man fokus. Man får i princip bort allt kletet. Blir det något kvar? Jag skulle vilja säga att det är just när kletet försvinner med hjälp av detta lilla extraord som det börjar bli intressant. Det öppnar sig då ett landskap med väldigt många trådar och infallsvinklar. Jag kan bara ta upp några.

Rubriken fick en lite oväntad form av uppbackning för några veckor sedan. I min och min sambos vänkrets finns en äldre kvinna som pluggade teologi i sin ungdom i avsikt att bli präst. Det var just som prästämbetet öppnats för kvinnor. Men Ilse, som hon heter, hoppade av för att det var för mycket som hon inte kunde ställa upp på. När jag berättade för henne om föredraget krävdes tre upprepningar av den ovanliga ordkonstellationen sekulär andlighet innan hon var säker på att hon hört rätt. Men då blev hon omedelbart entusiastisk och sa att det är jätteviktigt. I nästa andetag beklagade jag mig lite och sa att det fanns så oerhört mycket intressanta trådar och att jag kan bara ta upp några få. Med pigg röst och med en humoristisk touch som skar igenom det lite gamla och trötta säger hon då: ”Se det som en kvinna med ett stort långt hårburr där du gör en fläta”. Det är en målande och poetisk bild! I kväll ska jag försöka göra en fläta av de många som kan göras av alla de trådar som finns i detta landskap.

I föredragets första del tar jag upp en uttalat materialistisk tråd. Sedan blir det vad som kan kallas en existentiell infallsvinkel. Därefter blir det en del funderingar kring extraordinära upplevelser innan jag ger mig ut på djupt vatten genom att diskutera utifrån ordet mystik. Avslutningsvis tar jag upp frågan om det finns behov av sekulära andliga rum.

I. Metodologisk ateism.

Innan jag går vidare måste några saker klargöras. Jag närmar mig frågan om andlighet utifrån ett uttalat och medvetet sekulärt perspektiv. Man kan också tala om en metodologisk ateism. Konkret innebär detta bland annat att jag utgår från grundantagande att det inte finns någon ”ande” eller ”själ” eller någon medvetandekvalitet som kan existera utan att ytterst bäras av materia och då i sista hand av den fysikaliska nivåns atomer, elektroner och kvarkar. Styrkan i ett paradigm avgörs av måttet av trovärdighet i de förklaringar på olika fenomen som genereras från paradigmet

i fråga. När det gäller hela det område som naturvetenskapen handlar om är det sekulära, ateistiska paradigmet väldigt starkt. När det gäller den aspekt av verkligheten och mänskliga erfarenheter som är ämnet för kvällens seminarie är styrkeförhållandena mellan ett sekulärt paradigms visavi ett "teistiskt-metafysiskt" betydligt mer komplicerat.

Här är det samtidigt viktigt att påpeka att detta inte på något givet sätt innebär en radikal reduktionism, dvs att allt ytterst kan förklaras på en fysikalisk nivå. Många tror det! Jag tillhör dom som tror att detta är både svårare och intressantare än så. Och det är jag inte ensam om i den "metodologiska ateismens" värld.

Jag är anhängare av den filosofiska skola som menar att det har uppstått kvalitativa brytpunkter i den kosmiska utvecklingen där nya komplexare nivåer har tagit form. Livets uppkomst är ett exempel. Denna skola menar att det som händer på denna nya nivå inte kan förklaras utifrån den lägre nivå. Samtidigt är den lägre nivån en nödvändig förutsättning för den nya komplexare nivån. Men denna spännande och kontroversiella problematik kring emergens och emergenta kvaliteter som det heter på fackspråk lämnar vi åt sidan i kväll.

II. Skriftspråket

Det finns en viktig aspekt av den verklighet vi lever i som vi har en tendens att tappa bort för att vi lever nedsänkta i den. Utan denna speciella kvalitet skulle varken vetenskap, böcker eller datorer existera.

Här framför mig har jag två paket. Båda är i högsta grad fysiska. Dom ser ungefär likadana ut. Dom är ungefär lika tunga. Dom tar upp ungefär lika mycket plats i rummet. Med hjälp av fysikaliska och biokemiska analysinstrument och kanske lite gammeldags praktiskt hantverkskunnande kan vi komma åt de väsentliga egenskaperna eller kvaliteterna hos innehållet i detta paketet. (öppnar) Här ligger en brädbit av ek. Jag behöver inte orda mer om detta.

Nu går vi över till det andra paketet. Ni har sannolikt redan anat det väsentliga men vi tar det ändå. Med hjälp av våra fysikaliska och biokemiska analysinstrument och lite gammeldags praktiskt hantverkskunnande kan vi säga en hel del om innehållet. Men dessa metoder är fullständigt "tysta" när det gäller det väsentliga innehållet. (öppnar paketet). Här har vi ett antal dialoger av Platon, bland annat Sokrates försvarstal. Dom nedtecknades för sådär 2400 år sedan.

För att illustrera problemet skulle jag kunna valt vilken bok som helst. Men valet av en text av Platon ger några extra saker att begrunda.

Hur många gånger texten kopierats manuellt under de ett tusen nio hundra åren fram till uppfinningen av tryckkonsten har jag ingen aning om. Vad vi säkert kan säga är att det inte finns någon som helst materiell förbindelselänk med det papper och det bläck Platon använde - eller vad det nu var han använde. Till detta kommer att den bok jag håller i min hand är översatt till svenska, ett språk som Platon inte hade en aning om. Och ändå finns det en högst påtaglig och avgörande kvalitet som har överlevt alla dessa materiella transformationer och översättningar.

Vad är det som så tydligt bevarats? Vi prövar att kalla detta en ”andlig kvalitet”. Eller en ”sekulär andlig kvalitet”.

För mig finns här också en personlig sida. Jag läste Sokrates försvarstal som 15-åring när jag höll på att bryta mig loss från den frikyrkovärld jag var uppvuxen i. Det gjorde ett outplånligt intryck. Det handlade om en passion för sanningen, integritet, modet att följa sin daimon, sin inre röst, om det så innebar att komma i konflikt med makten och riskera livet. För Sokrates innebar det döden! Det är först när jag jobbar med detta föredrag som det slår mig att jag kanske genom Sokrates fick en sorts sekulär Kristusgestalt som dessutom utspelade sig 400 år före Kristi födelse! Och att det var viktigt i den knepiga uppbrottsprocess jag befann mig i i förhållanden kristen tro.

Var min starka upplevelse av ”Sokrates försvarstal” en ”andlig upplevelse” och kan man i så fall säga att denna andliga upplevelse blev möjlig genom bokens ”andlig kvalitet”?

Om vi för ett ögonblick håller kvar dessa benämningar kan vi först konstatera att utan avancerade neurologiska processer i min hjärna så hade ingen upplevelse överhuvudtaget ägt rum.

Sedan är det fascinerande att vi i nästa led kan konstatera att just denna andliga upplevelse, det djupa intrycket Sokrates försvarstal gjorde på mig och som förstås kom till uttryck som mer än vanligt mångfassetterade neurologiska processer i min hjärna, framkallades av ett stycke död, livlös materia! Nej, stopp, om än sant är det missvisande att uttrycka sig så!

Det är riktigare att säga att upplevelsen framkallades av en andlig kvalitet som bars av de livlösa boksidornas text. Men det krävdes från början en

levande engagerad människa, i detta fall Platon, som tog sig tiden att mödosamt gravera in ande i den döda materien. Platon är död. De neuroner och synapser i hans hjärna och de muskler i fingrar, hand och arm som var nödvändiga för detta skrivande har sedan länge, länge upphört att existera.

Genom översättningar och tryckkonstens enkla mångfaldigande, kan den andliga kvaliteten i Platons dialoger plötsligt påverka, drabba, föda nya tankar – ge upphov till andliga upplevelser – lite var som och när som i hela världen.

När vi nu ändå är ute på djupt vatten med orden kan vi pröva tanken att den ”andliga kvaliteten” i en bok är ett mått på dess förmåga att fördjupa vår förståelse av oss själva och våra medmänniskor och att försonas med såväl livets ändlighet och utsatthet som med egna och andras brister och tillkortakommanden. Eller ska vi säga den ”sekulärandliga kvaliteten”. För min del är det då väldigt tydligt att Sokrates försvarstal håller en hög andlig kvalitet. Och så även t.ex. de flesta av Kerstin Ekmans, Göran Tunströms och PO Enqvists böcker. Men här finns problem. Hur ska vi benämna böcker som stödjer hat, våld, destruktivitet? Ordet som kommer för mig är ”demonisk”. Hitlers ”Mein Kampf” har i så fall en uttalad och stark ”demonisk kvalitet”.

Jag tycker det är en lite rolig poäng att tala om en andlig kvalitet i böcker, i filmer, CD-skivor med musik eftersom det är en andlig kvalitet som lagras och bevaras i död materia. Det är just detta som ger beständigheten över tid. Hjärnor som lagringsmedium är underkastade det biologiska livets obeständiga rammar och dessutom mindre exakt.

Om allt kunnande och tänkande enbart hade kunnat bevaras som muntlig trading så hade den moderna vetenskapliga och tekniska utvecklingen inte kunnat komma tillstånd. På ont och gott. Vi hade som art och kultur inte varit ett akut hot mot klimat och jordens ekosystem.

Om det blir en videovariant av detta seminarie utlagt på Internet så är det förstås inte mig ”in living person” som man ser. Jag befinner mig någon annanstans – och i en inte alltför avlägsen framtid är jag dessutom med säkerhet död. Det som existerar i den fysiska verkligheten är en datafil bestående av en förfärlig massa ettor och nollor som ligger på en server någonstans. I en ytterligt sofistikerad process kan denna fil överföras till vilken plats som helst i världen som har tillgång till Internet. Och i den mottagande datorn översätts datafilens ettor och nollor av ett videoprogram till rörelse, ansikte och röst så man nästan kan förledas att tro att det är en verklig människa som sitter där och pratar.

Vad är det för kvalitet som är bevarad och som kommer betraktaren till mötes via dataskärmen? Det roar mig att leka med tanken att det är en del av min ande. Men då måste man samtidigt vara medveten om att den är materiellt bevarad och ”ges liv” i en sofistikerad materiell process. Och att denna del av min ”ande” i princip kan dupliceras samtidigt på lika många ställen i världen som det finns datorer med internetanslutning.

Vad gäller komplexitet ligger Platon, texten och boken rejält i lä visavi video på Internet. Ändå är det samma grundprincip. Notskriften ska inte förglömmas. Utan den hade det mesta av klassisk musik varit försvunnen. Och viktigt att notera: materien, detta handfast fysiska i form av boken, partituret, servern, hårddisken, USB-minnet, DVD-skivan, CD:n är nödvändiga för att ”bära” denna icke-materiella, ”andliga”, kvalitet.

Genom skriftspråket (och i detta innefattar jag här alla former av informationslagring i död materia) händer det ytterligt märkliga att det uppstår en dialektik mellan en av människan skapad icke-materiell verklighet – eller hur vi nu vill benämna den - och den fysiska verkligheten. Och där den levande, biologiska mänskliga hjärnan och kroppen utgör ett nödvändigt mellanled. När det gäller kroppen kan vi tänka på de muskulära aktiviteter som krävs för att skriva och bygga vetenskapliga instrument.

Hela den moderna vetenskapliga och tekniska utvecklingen bygger på denna dialektik. Det finns filosofer som menar att detta kan betraktas som en helt ny evolutionsfaktor. På den kosmologiskt sett mikroskopiska tidsrymden av knappt 3000 år sedan skriftspråket gjorde entré på scenen har denna dialektik radikalt förändrat såväl jordens som människans livsbetingelser. Dessutom har förändringstakten hela tiden accelererat.

III. Existentiell andlighet?

För några år sedan lekte jag med begreppet ”existentiell andlighet” i en artikel. Jag hävdade där att från den stund i historiens gryning när människan blev medveten om sin dödlighet så konstituerades också en existentiell andlig dimension. Den handlar då om vår relation till allt detta mänskliga som är knutet till vår medvetenhet att vi kommer att dö, att vi närs som helst kan drabbas av sjukdom, olyckor och katastrofer; att vi behöver mat för dagen och en trygg plats att sova på, mötet med moraliska konflikter, skuld och ansvar; frågan om meningen och vår plats i världen;

om svek, hat, längtan, kärlek, rädsla, mod och feghet etc.

Denna existentiella andliga dimension kan rymma benådade ögonblick av gränslös förundran, oresonlig livsglädje, hemhörighet i tillvaron som kan tyckas helt oberoende av de tillfälliga livsomständigheterna. Och förfärliga ögonblick av hopplöshet, mörker, att vara utestängd från livet. I drömmar och visioner kan det skapas storslagna iscensättningar av det existentiella drama vi lever i.

Vi kan skärma av eller förneka denna dimension med meningsförlust och förytligande av våra liv som följd. Den är lika substantiell och viktig i våra liv oberoende av vad vi kallar den och oberoende hur vi tolkar dess grund.

Denna existentiella ”sekulär-andliga dimension”, söker hela tiden näring och stimulans. Vi är ständigt nyfikna på hur andra människor hanterar detta med svek, hat och hämndlystnad visavi möjligheterna till försoning; separation och ensamhet; frestelserna att svika sitt samvete för att inte riskera att förlora en viktig gemenskap, detta med mod och rädsla visavi att våga stå upp för det man uppfattar som rätt, att drabbas av livshotande sjukdom och få veta att ens tid är utmätt, att drabbas av olyckor och funktionsnedsättningar, svåra val, lust, sexualitet, feghet och skuld etc etc.

Fram till modern tid är det de religiösa traditionerna som har tolkat och gett uttryck åt denna sida av livet. Sara Lidmans tidigaste böcker ”Tjärdalen” och ”Hjortronland” kan nästan läsas som antropologiska studier i en form av folklig bibel användning som just handlade om stimulans och utmaningar för denna existentiella andliga dimension.

I vår tid får vi till den helt övervägande delen näring och utmaningar för denna existentiella andliga dimension genom den sekulära kulturens litteratur, poesi, populärvetenskap, film, musik, konst, teater. Där pågår en fortlöpande brottnings med denna ”sekulär-andliga dimension” med ständigt nya gestaltningar och ibland nya nyanser eller insikter i denna komplexa väv. Genrer som sagor, science fiction och fantasy är inget hinder. Detta sagt som en kontrapunkt till den form av bibel användning Sara Lidman skildrar.

En del av det vetenskapliga kunskapssökandet har sin grund i denna existentiella andliga dimension; den starka drivkraften att försöka förstå mer av det makro- och mikrokosmos som utgör grunden för vår mänskliga existens.

Det är numera sällan det sker något nyskapande på detta område inom

ramen för de etablerade religiösa traditionerna. Inom dessa är det tyvärr dessutom inte alltför ovanligt att man inte kan se och erkänna denna dimension när den formuleras utanför och oberoende av föreställningar om bortomvärldsliga krafter och makter. Detta sker med en sorts inre nödvändighet när man gör frågan om att tro på gud, att tro på en transcendent makt, till den avgörande trosfrågan och där denna transcendentia verklighet också ses som grunden för ”andligt liv”.

Sammantaget innebär detta vad som kan kallas en paradigmatiske bortdefiniering av den moderna, sekulära människans brottnig med de existentiella grundvillkor som vi alla delar. Man bidrar då till att osynliggöra de människor som lever och brottas med livets djup, smärta, glädje och allvar utifrån detta sekulära andliga perspektiv. Om jag håller mig till kristendomen som jag är något sänär förtrogen med kan man lite brutalt se detta som ett av uttrycken för kristendomens successiva förfall i modern tid. Från att ha varit den västerländska kulturens bärare av våra existentiella livfrågor med dess kamp och dilemman så har man för den stora folkmajoriteten blivit dess förnekare.

Vår fortlöpande brottnig med dessa existensvillkor med dess smärta, dilemman och tillkortakommanden kan utvecklas och fördjupas så att det blir mer rymd i tillvaron, så att vi får större förmåga att se med medkännande och försonande ögon på såväl våra egna svårigheter med livet som andras och så att vår förmåga till kreativt, framåtriktat samarbete ökar.

Vad ska vi kalla detta? Andlig mognad? Andlig utveckling? Vad ryms i ordkonstellationen ”andlig brottnig”? Utifrån det sekulära ateistiska paradigmet är detta helt och hållet en inomvärldslig, mänsklig problematik. Den är helt oberoende av gud och föreställningar om gud eller andra former av transcendentia makter och krafter.

Här kan det vara läge att uttrycka min tacksamhetsskuld till författare som Erich Fromm, Rollo May, RD Laing, Johannes Slök, Karl Jaspers och den existensfilosofiska väv som dom alla är ett utflöde av. Tillsammans med skönlitteratur och film gav dom livsviktig näring åt denna ”sekulära andliga dimension” i en skör brytningstid i min ungdom. Dom gav avgörande bidrag i den ”andliga mognadsprocess” som efterhand gav stadga i en grundhållning som burit och utvecklats vidare sedan dess.

III. Extraordinära upplevelser

Om man pratar och funderar över ”andlighet” kommer man inte förbi det speciella område av erfarenheter som sammanfattande kan kallas ”extraordinära upplevelser”. Det finns många namn och beteckningar: andliga erfarenheter, troserfarenheter, gudserfarenheter, djuperfarenheter, mystiska erfarenheter, transcendenserfarenheter, transpersonella upplevelser, peak experiences, gränsupplevelser, nära-döden-upplevelser. De kan uppträda i form av starka drömmar, uppenbarelser, visioner, auditioner. Ett gemensamt kännetecken är att de med en påträngande skärpa skiljer sig från vardagens mera ordinära upplevelser. Det är inte ovanligt, dock inte nödvändigt, att de är förbundna med någon form av förändrat medvetandetillstånd. De kan uppträda spontant. Man kan också öka sannolikheten för denna form av upplevelser genom att inta hallucinogena droger eller genom att ägna sig åt praktiker i form av exempelvis askes, meditation och andningsövningar. Eller alltihop samtidigt! Gränserna till allvarliga psykotiska sjukdomstillstånd är ofta svåra att dra på ett entydigt sätt.

Extraordinära upplevelser kan tolkas från två olika grundparadigm.

Det ena paradigmet, räknar med en Gud eller någon form av transcendent självständig verklighet bortom materia, tid och rum. Och då menar man att de extraordinära upplevelserna säger något intressant och väsentligt om denna transcendent verklighet. De extraordinära upplevelserna kan inom detta paradigm användas som alltifrån vittnesbörd om en självständig transcendent verklighet till att betrakta dom som bevis för Guds existens och denna guds aktiva handlande i våra liv. Inom den teologiska, religiösa och nyandliga världen utgår man till den helt övervägande delen från detta paradigm.

Det andra paradigmet är sekulärt och inomvärldsligt, ateistiskt. Inom detta paradigm finns förklaringsmodeller som spänner över djuppsykologi, fenomenologi, existentiellt tänkande och neurologi. Här finns en stor spännvidd vad gäller grundsyn.

På den ena ytterkanten menar man att extraordinära upplevelser är resultatet av störningar i de neurologiska processerna i hjärnan och att dess innehåll generellt är nonsens. Det är ingen principiell skillnad om dessa störningar uppträder spontant eller framkallas genom medvetna praktiker eller i form av sensory deprivation i laboratoriemiljö. Vad gäller de som

uppträder spontant menar man oftast att det klokast och bäst att medicinera bort dom.

Här kan det var motiverat att som en liten parentes påminna om att för mindre än femtio år sedan tyckte man av samma skäl att det var motiverat att göra hjärnoperationer. Under 1940 och 50-talet lobotomerades 4500 personer i Sverige. Var sjätte dog! Metoden tillhörde ”vetenskap och beprövad erfarenhet” och gav ett nobelpris i medicin 1949.

Inom ramen för samma metodologiska ateism finns på den andra ytterkanten de som menar att de extraordinära upplevelserna rymmer information om såväl det mänskliga psykets uppbyggnad som om möjliga sätt att hantera och bearbeta våra existensvillkor med dess givna smärtpunkter och dilemman. Ur detta perspektiv blir de extraordinära upplevelserna ett viktigt område att studera, kartlägga och försöka förstå. Jag kanske inte behöver säga att detta senare är min egen grunduppfattning men med stor öppenhet för att neurologiska störningar kan vara viktiga inslag. Det är ett genuint komplicerat problemområde.

Dessutom är det viktigt att betona att det är högst legitimt att hålla fast vid ett sekulärt (ateistiskt) grundparadigm även om man idag inte har riktigt bra förklaringar till allt på detta spännande område. Det var tack vare att det fanns människor som klarade av att hålla fast tanken att jordbävningar var naturliga skeenden som gjorde att man mera systematiskt började göra iakttagelser och samla data och som till slut gjorde det möjligt att förstå vad det var som hände i jordskorpan. Om alla hade hållit fast vid att jordbävningar var uttryck för Guds handlande så hade vi inte vetat det vi idag vet om kontinentalplattor och deras rörelser.

V. Mystik och transformerande djupupplevelser.

Nu ska jag ge mig ut på rejält djupt vatten genom att närma mig ett religiöst högstatusbegrepp utifrån ett sekulärt, ateistiskt paradigm. Det gäller ordet ”mystik”. Det är ett laddat och svårt begrepp. Det används gärna av mera sofistikerade kristna som exempel på viktiga religiösa erfarenheter bortom ordens värld. Och då ofta som ett stöd för tron på Gud. Ibland har ordet mystik använts för att peka på upplevelser som lett till någon form av kallelse som gällt att bidra till människans och världens välgång.

Specialister lyfter ofta fram att de mystiska erfarenheterna är likartade inom olika religioner. Hänvisningen till erfarenheternas undflyende, ordlösa karaktär gör det svårt att diskutera och reflektera kring dem utifrån ett sekulärt, ateistiskt paradig. En bit av mig har känt någon sorts släktskap visavi en del inslag i de erfarenheter som antyds, en annan bit har mest tyckt att ordet och dess användning bidrar till att skapa dimridåer kring ett viktigt område av mänskliga erfarenheter.

Jag ska närma mig problemet genom att inte prata om mystik. Jag ska börja med att ta upp några olika aspekter av vår mänskliga verklighet som med stor skärpa kan råka träda fram i vårt medvetande. De aspekter jag tar upp är exempel för att synliggöra en problematik. Det finns fler! I ett skede hade jag med elva aspekter, men det blir onödigt långt här. När två eller tre eller flera av dessa medvetandeaspekter råkar löpa samman kan det uppstå starka och speciella upplevelser.

--- **(x1) medvetenhet om det stora.** Det har sin grund i vår moderna kunskap och medvetenhet om kosmos. Stjärnor, planeter, galaxer, svarta hål och detta med stjärnexplosioner som skapat de grundämnen som är nödvändiga för liv. Det kan väcka mäktiga känslor av förundran och litenhet (och bävan).

— **(x2) medvetenhet om det lilla.** Det har sin grund i vår moderna kunskap om celler, celldelning, gener, hormoner, transmittorsubstanser. Och om detta med atomer och elektroner, kvarkar etc som är grundstenarna för såväl jord och stjärnor som för allt liv, våra mänskliga kroppar och vår förmåga att tänka. Det kan väcka intensiva känslor av mirakel och förundran kring livet och att våra kroppar och vår hjärna faktiskt fungerar i all sin oerhörda komplexitet.

— **(x3) medvetenhet om tiden.** Det gäller medvetenheten om de svindlande årmiljarder som behövts – med exploderande stjärnor, livets födelse och evolution – för att vi ska sitta här och fundera idag. Och att ett människoliv bara är ett mikroskopiskt ögonblick i detta kosmiska tidsflöde – och samtidigt så långt att döden känns oändligt avlägsen största delen av våra liv.

--- **(x4) medvetenhet om livets väv.** Det gäller en medvetenhet om den enorma mångfalden av livsformer – och där människan bara är en! Och hur intimt sammanlänkat allt liv är. Bara en så enkel sak som den

mångfasetterade bakteriefloran som behöver finnas i våra tarmar för att magen ska fungera! Hur som helst, denna medvetenhet kan föda en stark övergripande vördnad för livet, för naturen. Och i vår tid nästan med nödvändighet samtidigt en sorgsen medvetenhet om hur människan på ett dramatiskt sätt håller på att ändra balans och betingelser för livets väv.

— **(x8) medvetenhet om vår dubbelhet som människor.** Det är en medvetenhet om att vi rymmer möjligheten till såväl gott som ont och att det gör skillnad i våra liv om vi medvetet väljer att försöka odla de godartade sidorna. Det är en medvetenhet om att vi å ena sidan rymmer möjligheten till medkänsla, förnuft, omsorg, samarbete och ansvar för det gemensamma. Och att vi å andra sidan också rymmer möjligheten till destruktivitet, manipulation, att roffa åt sig när tillfälle ges, egocentrisk blindhet, tanklös flockmentalitet etc.

--- **(x10) medvetenheten om slump och tillfälligheter.** Medvetenheten om att den genupsättning som jag fått med mig inte är något jag råar över. Sak samma med de svåra eller godartade sociala omständigheter jag vuxit upp i. Var på jorden jag är född. Till detta kommer räckan av små eller större tillfälligheter som på avgörande sätt bestämt utvecklingen av mitt liv. Det kan gälla livspartner, jobb, olyckor, viktiga kontakter. När denna medvetenhet råkar slå till med full kraft så tenderar den att föda den en stark känsla av ödmjukhet visavi såväl det egna livet som andra människors livsöden. Om man tillhör de mera lyckligt lottade så tenderar det att föda ett ansvar visavi de mindre lyckligt lottade.

--- **(x11) medvetenhet om vår medvetenhet.** Medvetenheten om att jag och alla andra människor är en medveten och tänkande aspekt av kosmos, en skärva av liv, några kilo materia, mest vatten, som under några bråkdelar i det stora kosmiska tidsflödet kan skratta, dansa, älska, dra historier och fundera över varför jag, vi och allt finns. När denna medvetenhet slår till med full skärpa kan känslan och tanken vara fullständigt hisnande!

Genom språket och den andebärande döda materian – boken, filmen etc – har vi det idag mer förspänt när det gäller möjligheterna till djup och skärpa i de flesta av dessa medvetenhetsaspekter än någonsin tidigare i historien.

När flera av dessa medvetenhetsaspekter – eller alla! - råkar löpa samman kan det uppstå alltifrån svårfångade aningar som känns jätteviktiga till mäktiga och svårbeskrivbara känslor/-upplevelser som kan påverka våra liv

på djupgående sätt.

Det kanske ofta räcker med medvetandeskräpa på två eller tre av dessa komponenterna samtidigt för att det ska kunna svindla till rejält. Den form av fokus och medvetandeskräpa det handlar om är inget vi riktigt rör över. Vi kan däremot öka sannolikheten genom medvetna handlingar och hållningar.

En central aspekt i dessa upplevelser är att de tenderar att stärka en medvetenhet om att jag delar samma grundläggande mänskliga existensvillkor med alla andra människor som i sin tur tenderar att skapa en grundupplevelse av att höra samman med alla andra. Inte bara med alla nu levande utan även de döda som levt före oss! Och med de ännu inte födda! Och med livet! Och tillvaron! Skillnader i språk, kultur, kön, sexuell läggning, klass och etnicitet faller bort. Och där dessa upplevelser - drabbande och omtumlande eller som undanlidande aningar - i sin tur blir ett stöd för att ta sig an de utmaningar och svårigheter livet och samtiden ställer i ens väg. De kan medföra att ett livsspår ändras radikalt. De tenderar att föda eller ge näring åt ett engagemang i människans och världens välgång.

Vågar vi kalla den här typen av erfarenheter för ”andliga erfarenheter”. Eller ”sekulär-andliga erfarenheter”? Eller varför inte kalla detta ”religiösa erfarenheter” i den einsteinska mening som t.o.m Richard Dawkins tydligt bejakar i första kapitlet av ”Illusionen om Gud”.

Här är det viktigt att notera att den moderna vetenskapen har bidragit till att fördjupa medvetenheten på flera av dessa punkter på ett helt enastående sätt. Jag vill även hävda att de medvetenhetsaspekter jag tagit upp är mer utvecklade i ett brett folkligt medvetande idag än någonsin tidigare i historien.

Det innebär i sin tur också att det finns goda skäl att gissa att sannolikheten för att den typ av transformerande ”sekulär-andliga” erfarenheter jag antytt ska ta form är större än någonsin. Detta tack vare två moderna fenomen: den vetenskapliga kunskapsutvecklingen och de moderna mediernas förmåga att förmedla erfarenheter och kunskap långt bortom ögonkontakt och den levande rösten.

Jag tror inte att vetenskap och teknik i sig kan lösa de svåra globala

problem om klimat, miljö, resurser och en rimlig fördelning som är akuta hot mot vår jord. Men om vi som global kultur på ett genomtänkt sätt kan utnyttja den medvetandehöjande kraften, den andliga kraften, i den vetenskapliga kunskapen så kan oddsen för en godartad utveckling öka dramatiskt. Detta genom att öka sannolikheten för den typ av viktiga transformerande och sammanbindande ”sekulärandliga erfarenheter” jag har antytt och som i sin tur på avgörande sätt förbättrar förutsättningarna för ett kreativt engagemang i och samarbete kring samtidens stora och svåra utmaningar.

Här är det läge att återknyta till ordet mystik genom att ställa frågan om hur detta komplex av medvetenhet och erfarenheter jag har antytt förhåller sig till ord som ”mystik”, ”den mystiska erfarenheten”, ”upplevelser av det heliga”, ”bävan”. Det gäller också visavi buddhistiska begrepp som ”upplysning” och att ”bli upplyst”. Dessa frågor bollar jag med varm hand vidare till såväl er som till de teologiska och religionspsykologiska specialisterna. (KG Hammar, Antoon Geels, Owe Wiström, Catharina Stenström för att nämna några svenska namn)

Genom sina rötter i en traditionell religiös språkvärld och på grund av att många teologer och aktiva kristna använder dom som ett sista värn för att försvara ”tron på Gud” så förmår dessa ord inte längre peka på de väsentligheter de enligt min mening borde peka på. Till detta kommer att de dessutom gärna används som tillhygge av teologiskt skolade debattörer för att visa på ytligheten i nutida ateistisk religionskritik. Sammantaget gör detta att dom idag tyvärr mest fungerar som mystifierande dimridåer som försvårar – eller omöjliggör – en djupt väsentlig offentlig diskussion kring våra viktigaste och djupaste livsangelägenheter.

Jag är fullständigt öppen för att det jag har försökt ringa in här inte har någonting att göra med det man försöker ringa in med ordet ”mystik”. Vad som däremot är fullständigt klart – ett faktum utifrån mina erfarenheter! – är att det komplex av viktiga erfarenheter – ofta transformerande och sammanbindande - som jag har försökt ringa in inte förutsätter några föreställningar om en gud eller någon högre makt. Och dom leder inte till några sådana föreställningar! Att dom däremot ibland kan få sådana konsekvenser hos enskilda personer är en annan sak. För femhundra år sedan var det nästan givet att de förstärkte – eller gav upphov till – föreställningar om en handlande gud eller en fristående transcendent verklighet. Så är det inte längre!

När man idag plockar in gud och/eller en självständig transcendent verklighet i dessa medvetenhetsaspekter tenderar det att *skymma sikten och försvåra förutsättningarna för att de viktiga erfarenheter jag antytt ska kunna ta form*. Det gäller även om man bara plockar in ordet med tre bokstäver, G-U-D, som fd ärkebiskop KG Hammar gärna säger.

VI. Sekulär-andliga rum.

Utifrån detta kan jag fantisera om framtida sekulära andliga rum eller byggnader. Detta rum skulle på olika sätt kunna laddas med den typ av ”medvetenhetsaspekter” jag har skisserat. Genom konst, poesi, berättelser, populärvetenskap, musik, arkitektur; genom gestaltningar i form av rit och teater. Jag tror att detta skulle kunna bli en stor och lockande utmaning för de främsta av våra konstnärer, författare, arkitekter, poeter och musiker. m.fl.

Jag har blivit allt mer övertygad om att det behöver brytas helt ny mark kring detta utanför varje form av traditionell religiositet. I detta nu ser jag för mig en tydligt markerad fri yta i varje bibliotek, utan några avgränsningar till bibliotekets bokhyllor, som en början till ett sådant framtida sekulärt andligt rum. Biblioteket är ett underbart uttryck för människans sökande, finnande, galenskap, grubblande, kreativitet, fantasi, mångsidighet. I bibliotekets hyllor finns mängder av uttryck för de medvetandenaspekter jag tagit upp.

Här finns en tydlig anknytning till tankarna i den brittiske filosofen Alain de Bottons bok ”Religion för ateister” (Brombergs, 2012). Den är stimulerande och utmanande. Kanske har en del av de invändningar jag också kände när jag läste den i höstas att göra med att han inte utvecklar en tydlig filosofisk-ateistisk grund för sin vision. Det uppstår en otydlighet och osäkerhet genom att han i så stor utsträckning anknyter till inslag och former i traditionella religiösa institutioner.

de Botton visar hur en hel del inslag i dessa institutioner kan ha bärighet oberoende av den teistisk-metafysiska tolkning som bärs upp av institutionen i fråga. Detta är intressant och viktigt! Men enligt min mening behövs en tydlig och utvecklad egen filosofisk-ateistisk grund, som inte finns i boken, för att skapa tyngd och trovärdighet åt den vision av nya

ateistiska institutioner och sekulära andliga rum som de Botton ser för sig. Och som jag ser för mig.

Dock är jag helt ense med Richard Dawkins i hans kritik av de Bottons projekt att bygga ett pampigt ateistiskt tempel i centrala London. När det finns ett tusental anspråkslösa sekulär-andliga rum runt om i Europa kan det eventuellt var motiverat att lägga pengar på den sortens stora projekt. Med en betoning på eventuellt!

Avslutning

”Sekulär andlighet – finns den?”. Som avslutning vill jag spetsa till det och säga att utifrån ett sekulärt, ateistiskt paradigim så är all andlighet i grunden sekulär. Vi lever alla i en och samma verklighet. Det finns ingen speciell ”religiös andlighet”. Det finns ett spektra av erfarenheter och ett antal aspekter av vår mänskliga verklighet som ordet andlighet pekar på i sina olika sammansättningar och konstellationer. Jag menar att dessa är realiteter oavsett vilka ord vi använder och oavsett våra förklaringar.

”Andlighet”, ”andlig mognad”, ”andliga erfarenheter” etc har fram till våra dagar på ett närmast givet sätt tolkats inom ramen för någon form av teistisk-metafysisk tolkningsmodell. På samma sätt som åska och jordbävningar för några hundra år sedan. Ingen hade blivit klokare om man förnekat jordbävningarnas existens när man inte längre trodde på gud.

När man direkt eller indirekt menar att kriteriet på en andliga upplevels är att personen i fråga blivit övertygad om att det finns en självständig transcendent verklighet – i kristen tappning eller annan – så har man från mitt perspektiv tömt ordet på mening. Man har då gjort förklaringen till huvudsaken och missar fullständigt vad det är för spektra av viktiga mänskliga erfarenheter ordet andlig pekar på.

Arbetet med att förbereda kvällens föredrag har fått mig att alltmer luta åt att ordet ”andlig” med alla sina olika sammansättningar och konstellationer i en inte alltför avlägsen framtid kommer att bli ett självklart ord i den sekulära kulturen. Men det kommer att kräva en hel del seriöst ateism-filosofiskt arbete för att låna ett begrepp präglad av Ingvar Johansson, professor emeritus i teoretisk filosofi. Det kräver också att denna problematik kommer ut i den bredare offentliga diskussionen.

Jag hoppas att mitt föredrag i någon liten mån kan bidra till ett mera öppet och frimodigt spånande kring ordet andlighet. Nu ser jag fram emot att först bolla frågor och funderingar med Sören Holst. Och sedan att möta era frågor och synpunkter som publik. Och förhoppningsvis bli lite klokare på kuppen.

Tack för ordet!

Slut.

PS. Carl Gustaf Olofsson är ansvarig för webbplatsen Språk, tro och religion som rullat på sedan våren 1998. Han driver också ”Gustafs videoblogg” sedan hösten 2010. Han har också skrivit boken ”Existentiell livssyn – kristen tro?” som hittas på Internet. Allt kan googlas! DS.